

Alle tiders Nordsjælland

MUSEUM NORDSJÆLLANDS
ÅRBOG 2018

Julianes dagbog

En ung piges liv i Hørsholm 1792-1815

AF IDA ROSENSTAND KLAHN

Juliane Sophie Hintzpeter voksede op i Hørsholm i slutningen af 1700-tallet. Hun var slotsforvalter Johan Barthold Hintzpeters datter, og hendes dagbog, hvori hun noterede små og store begivenheder i sit liv, er bevaret. Dagbogen beskriver dagligdagens sysler og fornøjelser, højtider, fester og sorger. Den fortæller om begivenheder i Hørsholm og i verden. Vi hører om vold i samfundet, om død og

Portræt af Juliane Sophie Hintzpeter fra 1790. Juliane var da 14 år gammel. Farvelagt foto efter tegning af Paul Ipsen (kopi).

ulykker og om forholdet mellem rig og fattig. Dagbogen giver os mulighed for at forestille os hverdagslivet i det lille samfund, som Hørsholm dengang var.

Dagbogen

I slutningen af 1700-tallet levede slotsforvalterens datter Juliane Sophie Hintzpeter i Hørsholm, og vi er så heldige, at hendes dagbog er bevaret. Dagbogen giver os et fint indblik i hverdagen, som den formede sig for en ung, velstående pige omkring slutningen af 1700-tallet. Hun påbegyndte bogen som 17-årig i 1792 og afsluttede den som 39-årig i 1815. Dagbogen er særlig værdifuld for os, da der ellers ikke eksisterer mange øjenvidneberetninger fra Hørsholm-egnen i slutningen af 1700-tallet. Der findes et par rejsebeskrivelser, som tegner et billede af byen set med den fremmedes blik¹, men Julianes dagbog giver os et mere nuanceret indblik i, hvordan dagliglivet var på Hørsholm-egnen, og den synes ikke at rumme nogen skjult agenda.

Dagbogen er holdt stringent i telegrafstil, hvilket var helt normalt for dagbøger dengang.² Der er altså ingen udtryk for Julianes tanker eller følelser i den. Et eksempel er en dag i september 1809, hvor hun fik besøg af sin kommende mand, Conrad Henrich Stilling. Her skrev hun blot: "Stilleng kom. Stilleng geg." Intet andet. Hun omtalte kun sin forlovede ved efternavn, og selv dette blev næsten kon-

sekvent stavet på forskellige måder: "Stilleng, Stel-
leng og Stilling." Retstavning fandtes endnu ikke
dengang, og ordene blev ofte skrevet, som man
talte.

Selvom dagbogen er blottet for tanker og følel-
ser, så kan vi alligevel danne os et indtryk af livet på
egnen gennem beskrivelserne af personernes gø-
ren og laden. Inden vi ser nærmere på indholdet af
dagbogen, vil rammerne for Julianes liv blive skitse-
ret, det vil sige, hvordan Hørsholm så ud anno
1792, og hvad vi i øvrigt ved om Familien Hintzpe-
ter.

"Det er skident i Gaderne" – Hørsholm anno 1792

Da Juliane begyndte sin dagbog i 1792, var Hørsholm kun en mindre landsby med købstadsrettig-

heder. Hørsholm hed dengang Hirschholm, og iføl-
ge Folketællingen fra 1787 boede der i "Hirschholm
Bye" i alt 366 beboere. Derudover var der en ræk-
ke mindre landsbyer i omegnen, såsom Smidstrup
med 76 beboere, Rungsted med 111 beboere, Mik-
kelborg med 22 beboere og Vallerød med 142 be-
boere. Dertil kom en række gårde og huse med fra
en til tre familier hvert sted.

Den rejsende, intellektuelle og meget kritiske –
grænsende til det nedladende – Lauritz Engelstoft
var tydeligvis ikke imponeret over byen, som han
beskrev på følgende måde i 1797: "Byen Hirsch-
holm er kun liden, husene ere kun én Etage; det er
skident i Gaderne. Uden for Slottet er en stor grøn
Plads indhegnet med Træer, som man kalder Ride-
banen."³

Da Hirschholm Slot krævede omfattende reno-

Julianes dagbog som er i
slægtens eje. Opslaget
er fra januar 1810. Hele
bogen er ca. 5,5 cm tyk,
med de fleste sider
skrevet på et kraftigt,
blistret papir. Hørsholm
Lokalarkiv har en kopi af
dagbogen.

veringer og, ikke mindst, havde været ramme om den skandaløse kærlighedsaffære mellem dronning Caroline Mathilde og Struensee i efteråret 1771, blev slottet ikke længere brugt til kongelig residens ved andet end kortvarige ophold. Engelstoft beskrev slottets forfald således:

"Slottet selv bestaar af 4 Hoved-Fløye og er ziiret med et smukt Taarn. Det er overalt hvidt kalket. For nærværende Tid boe ingen af Hoffet der; kunde ej heller, da det inden i er meget forfaldet; ja selv Kiøkkenet er ruineret (...) Indtrædelsen røber strax Slottets Forfald..."

Den ellers temmelig kritiske Engelstoft måtte dog indrømme, at *"Kirken er ret smuk"*, og at *"Det skønneste Værelse paa Slottet er unægtelig Riddersalen..."*⁴

Hoffets tilstedeværelse havde givet næring til byens håndværkere, købmænd og værtshusholdere, og fraværet af hoffet var naturligvis en tilbagegang for byen. Som et plaster på såret var Hørsholm fra 1784 blevet en garnisonsby, og mens Juliane skrev dagbogen, var de sabelsvingende husarer en væ-

sentlig del af byens liv. I den første tredjedel af 1800-tallet udgjorde husarerne, deres familier og tjenestefolk mellem 20 og 25% af Hørsholm Bys befolkning. Soldaternes tilstedeværelse fyldte altså meget i byen, og Juliane nævner dem da også adskillige gange.⁵

Udover de fornemme beboere som slotsforvalteren, den kongelige gartner og overforstmasteren med deres hushold og tjenestefolk, så ernærede folk sig som slagtere, bagere, skræddere, skomage-re, smede, snedkere, tømrere, murere og andre håndværkere. Byen havde en del værtshusholdere og købmænd. Derudover var der et par slotsnattevægtere, fangevogtere, en skolelærer, natmand, skovfoged, kirurg og en jordemoder.

De fattige var talrigt repræsenteret i byen, hvilket Folketællingen fra 1787 da også vidner om. At de fattige også optog Juliane, fremgår af hendes dagbog, hvor hun ofte skrev, at *"Di feg fattiges Penge"*, hvilket må betyde, at der har været en uddeling af penge til byens fattige.

Prospekt over Hirschholm Slot og by, som viser slottets dominerende plads i den lille by. Theses den gamle kongevej fra København, i dag Kammerrådensvej. Bygningen længst th. er muligvis Fuglsanghus, der blev opført ud til denne vej omtrent på dette tidspunkt. Gouache efter Johan J. Bruun fra 1757.

Til venstre:
Julianes far, slotsforvalter
Johan Barthold
Hintzpeter (1736-1824).
Farvelagt foto efter
tegning af Paul Ipsen,
1790 (kopi).

Til højre:
Julianes mor, Anne
Margrethe Gissing
(1747-1811), portrætteret
som 44-årig i 1790.
Farvelagt foto efter
tegning af Paul Ipsen
(kopi).

Familien Hintzpeter

Juliane blev født 20. oktober 1775. Om faderen Johan Barthold Hintzpeter ved vi, at han fra 1766 var lakaj ved hoffet. Som lakaj hos dronning Caroline Mathilde under hendes fængsling på Kronborg, var han helt tæt på de dramatiske begivenheder omkring Struensee og Caroline Mathildes fald. Lige før den forviste dronning forlod Danmark, gav hun ham, som tak for hans tjeneste, sin bryllupsmedalje.⁶

Da faderen blev slotsforvalter på Hirschholm Slot i 1779, blev slottet kun anvendt få gange af kongehuset. Han overvågede således slottet i dets sidste tid med tyverier, hærværk og de engelske soldaters ophold på slottet i 1807, ligesom han var vidne til dets nedrivning 1810-12⁷. Johan døde i 1824, 87 år gammel. I Engelstofts rejsebeskrivelse får vi følgende karakteristik af ham som værende lidt af en stivstikker:

"Hans heele Coûtume har og Hofsnittet; han foreenede nemlig med al udvortes Høflighed saa megen Stivhed i Paaklædning og Væsen, som om han kunde have været en Kammer-Junker eller opvartende Kammerherre eller et andet Hof-Huusdyr

*(...) Han viiste sig og som en underdanig Under-saat ved stedse at nævne Personerne af den regierende Familie med deres fulde Titulatur f.E. Hans Kongel. Høyhed Kron-Prinsen etc. Imidlertid vidste han meget god Besked om alt og tilfredsstillede vore Fordringer fuldkommen til vor Fornøjelse."*⁸

Julianes mor, Anne Margrethe Gissing, blev født omkring 1747 i København. Hendes forældre er ukendte for os, men Julianes mormor kom tit på korte ophold hos dem. Moderen havde en søster, der var vaskepige på Christiansborg Slot, samt to niecer og en nevø. Anne Margrethe døde som 65-årig i 1811.

Julianes to år yngre søster hed Frederikke Louise. I dagbogen kalder Juliane hende altid for "R", hvilket kunne tyde på, at hun blev kaldt Rikke. Juliane fik yderligere to søstre, der dog begge døde som spæde i hhv. 1782 og 1785. De blev begravet på Birkerød Kirkegård.

Datidens sociale forsyrg afspejler sig i Folketællingen fra 1787. Den viser, at i mange af Hørsholms familiers hushold boede fattige – ofte uægte – børn, krøblinge og vanføre samt fattige enker. Dette

Sølvmedalje slået i anledning af Dronning Caroline Mathildes kroning den 1. maj 1767. Da dronning Caroline Mathilde sad i fængsel på Kronborg 1772 gav hun medaljen til Johan Barthold Hintzpeter, der gjorde tjeneste hos hende, inden hun med skib sendtes til Tyskland. Dette eksemplar er et genoptryk fra 1961 fremstillet med de originale stempler til daværende Hørsholm Egns Museum.

gjaldt også hos Julianes familie, hvor den syv år yngre kusine Anne Catharina Pedersdatter boede. I dagbogen kalder Juliane sin kusine for Trine, og hun bliver ofte nævnt. I Folketællingen fra 1787 er Trine ni år gammel og beskrives som "et fattigt Slægtbarn" og "Madmoders Systerbarn." Ved næste folketælling i 1801 var hun 18 år gammel og blev da betegnet som "tjenestepige" hos familien. Udover familiemedlemmerne havde familien Hintzpeter en stuepige, en kokkepige og en logerende boende.

Familien Hintzpeter boede i Kavalerboligerne, som er den sydligste af de store, gule bygninger på Folehavevej over for de to holme, hvor Hirschholm Slot og slotshaven engang lå. Slotsforvalterens lejlighed var i mindst to etager, for om vinteren sov de på førstesalen. Lejligheden bestod af en stue, et rødt og et blå værelse samt et grønt kammer. Trine og bedstemoderen havde hver deres kammer. Der var mindst to stuer, og den største af disse blev kaldt Salen. Den havde vistnok stofbeklædte vægge. Derudover var der et køkken og en kælder, et vaskehus, en rullestue og brændeskuret.

Til boligen hørte en have, hvor der blev dyrket

frugt og grønt. De holdt høns, duer, bier, ænder, kalkuner, køer, grise, geder og får. Der nævnes en stald til køerne om vinteren, mens fårene gik i slotsgården. Familien havde en eller flere marker, hvorfra der blev høstet hør til dyrene. Boligens størrelse og faderens erhverv fortæller, at Julianes familie var rimelig velhavende.

"moer ieg med Trine og malge [malke]" – hverdagens sysler

Familien Hintzpeter tilhørte altså Hørsholms velstillede lag. De havde råd til en stuepige og en kokkepige. Meget tyder dog på, at det var et hårdt arbejde at være i tjeneste hos familien, for pigerne blev der sjældent særlig længe. For eksempel kom pigen Catrene til familien den 10. november 1792, men allerede to dage efter rejste hun. Den næste pige Caren blev der kun tre måneder, hvorefter pigen Kesten hjalp dem i huset. Hun gjorde til gengæld tjeneste hos dem i næsten tre år. Knap så heldige var familien med den næste pige, som rendte af pladsen allerede efter fem dage.

Rigere var familien Hintzpeters imidlertid ikke,

Kavalerboligerne på Folehavevej blev oprindeligt opført i 1724 som en lille bygning i én etage som bolig til slotsgartneren. I 1735 blev den udvidet og forhøjet med en halv etage, så den udover en lejlighed til slotsforvalteren også rummede 10 kamre til forskellige hoffunktionærer. Rosted 1963 s. 163, 248.

end at alle familiemedlemmerne tog del i det huslige arbejde, inklusive Juliane. "moer ieg med Trine og malge [malke]" skrev Juliane, når hun sammen med sin mor og Trine havde malket. De vaskede fint og groft tøj, tørrede og strøg det. De gjorde rent, støbte lys og kærnedede smør. Det hele blev omhyggeligt noteret. Også når familien slagtede, og selv når natmanden kørte "vanhuset" [dasset] ud, skrev hun det i dagbogen. Indtjeningen førte hun også regnskab med. Vejret spillede tydeligvis en stor rolle, og hver gang det var "ont Vier" [dårligt vejr], blev det noteret.

Udover de daglige gøremål blev tiden fordrevet med ophold i haven og hyppige spadsereture. Særligt den sydlige del af Slotshaven, der blev kaldt Kongens Have, var et yndet sted for gåturene. De gik ofte på visitter hos naboer og andre i byen, ligesom de tit havde gæster på besøg. Af og til tog familien på lidt længere ture til Usserød og Høsterkøb, og mere sjældent rejste de til Dyrehavsbakken eller med postvognen til København.

"Husarene Giorde stads" – højtid og fest

I dagbogen kan vi følge årets højtider og fester. Det var enevældens tid, og kongens fødselsdag var en anledning til fest. Ved Christian 7.s fødselsdag den 29. januar afholdtes der ofte bal hos Ulstrup, der var husbonde og fuldmægtig ved Forstkontoret. Da Frederik 6. blev konge, blev der ved hans fødselsdag den 28. januar afholdt bal i Amsterdam Kro. I det hele taget blev der holdt mange baller, som også kunne finde sted på hverdage. For eksempel gik Juliane til bal hos Madam Schröder på en tirsdag i februar 1802. Der eksisterer en beskrivelse af et af husarernes baller på slottet, som Juliane deltog i den 17. juni 1808:

*"Middagstaflet (...) bestod af hundrede Couverts, og blev holdt i Riddersalen, hvor der under Glassenes Klang og Trompeters Lyd blev drukket Skaaler paa vor elskede Monarchs og allerhøieste Gemalindes Velgaaende (...). Om Aftenen blev Festen forskjønned ved mere end tohundrede Damer og de anseeligste af Egnens Beboeres Nærværelse, hvorefter Selvskabet forblev samlet i Glæde og Enighed til den næste Morgen. Det var et af de allerbrillanteste Bal."*⁹

Nogle gange blev det dog for meget med alle de baller, hvilket afsløres af Julianes dagbogscitat fra februar 1799, hvor de pjækkede: "vi slap fra at komme paa bal vi sagde jeg var syg".

Hvert år den 16. februar skrev Juliane i sin dagbog, at det var hendes navnedag. I 1798 modtog hun "en æske med Presanger [gaver] fra Stilling, hvor i jeg bindes paa min Navne dag." Navnedagene var et levn fra før reformationen, hvor der i den katolske kirke var anført, hvilke dage bestemte helgener skulle mindes. Selvom helgendyrkelsen blev afskaffet med reformationen, fastholdt man, at hver dag havde sit

særlige helgennavn. Ordet "bindes" henviser til traditionen med bindebrev, som blev brugt i Danmark fra 1600-tallet og frem til 1800-tallet. Det var en form for drillebrev, hvor bindingen blandt andet kunne bestå i, at modtageren skulle løse en knude eller en gåde, som lå i brevet. Den, der ikke kunne løse den, skulle ofte traktere med noget.

Fastelavn var dengang, som nu, en højtid, der blev fejret med at slå katten af tønden. Dengang synes fastelavn dog at have været en fest for voksne, hvor den i dag jo primært er møntet på børnene.¹⁰ Ofte skrev Juliane om fastelavn, at "Husarene Giorde stads om formeda[gen]."

Sankt Hans blev naturligvis nævnt, og derudover noterede Juliane den 27. juni, at det nu var "7 sover dag". Syvsoverdag var en betegnelse for de hellige syvsoveres mindedag. Ifølge sagnet blev syv kristne fra Efesos muret inde i en hule under den romerske kejsers kristenforfølgelser i 249-251. De vågnede mirakuløst, da hulen blev åbnet i 447. Ifølge et gammelt sagn bestemmer vejret på syvsoverdag det vejr, man kan opleve de følgende syv uger. En anden tilbagevendende begivenhed var det årlige høstgilde, som nogle gange blev afholdt i Høsterkøb syd for Hørsholm. Julianes egen fødselsdag den 20. oktober blev også altid fejret med gæster til middag.

Hvad julen angår, så er det påfaldende for os i dag, at selve juleaften ikke synes at have været speciel. Juliane nævner nemlig aldrig juleaften, men altid juledag den 25. december. Dengang blev julen afsluttet med helligtrekonger. "De hellig 3 konger var her", skrev Juliane. Der var forskel på, hvordan helligtrekonger blev fejret, for nogle steder klædte de unge sig ud som de hellige tre konger og blev trakteret med æbleskiver ved dørene, mens børn andre steder tjente nogle skillinger ved at gå

rundt og synge en helligtrekongersvisse ved dørene.¹¹ Juliane skrev kun, at hellig tre konger kom forbi, så vi ved ikke i hvilken form helligtrekonger blev afholdt i Hørsholm.

Nytåret blev også fejret, og det kunne eksempelvis ske som i 1. januar 1804: "vi feg nyaarsvers af Holm madam Fogd og pige der var bal hos Selmers r [Rikke] ieg Moer Trine lid[t] ud om aftenen og see paa det."

Nogle gange skete der noget helt særligt i Hørsholm. Den 17. maj 1798 skrev Juliane: "der var en luft maskine at se paa ribanen [ridebanen]." Her må Juliane have været vidne til noget så usædvanligt som en ballonopstigning på Ridebanen. Verdenshistoriens første ballonopstigning havde fundet sted i Frankrig 14 år forinden. I første omgang havde opstigningerne været ubemandede, siden foregik de med dyr for til sidst at kunne medtage modige passagerer. I Danmark blev den første bemandede luftballon først sendt op fra Rosenborg Eksercerplads i 1806, så opstigningen på Ridebanen i Hørsholm i 1798 må have været ubemandet.¹²

Henrik Conrad Stilling (1765-1821) som 25-årig i 1790. Farvelagt foto efter tegning af Paul Ipsen, 1790 (kopi).

Sønnen Harald Conrad Stillings tegning fra omkring 1823. Motivet er ukendt, men det kan godt være en tegning af hjemmet som det så ud i familiens andet hus i Hørsholm. Privateje. Petersen 2012, s. 1.

Året efter fandt en anden bemærkelsesværdig begivenhed sted i oktober måned, for der kunne Juliane berette om, at "her var bjørne udenfor som dansede". En gøgler med bjørne må have lagt vejen forbi Hørsholm.

"Deres hengivenste Tiener" – kæresteri og ægteskab

Julianes fremtidige mand, Conrad Henrich Stilling (1765-1821), fylder naturligvis meget i dagbogen. Han var lakaj for Christian 7.s halvbror, arveprins Frederik, til omkring 1800, hvorefter han var ansat ved nogle holstenske fyrstehoffer. Fra 1806 var han hos prins Christian Frederik, den senere Christian 8.

Fra at være lakaj avancerede han til at være såkaldt "sølvpop", dvs. ansvarlig for sølvtøjet, for til sidst at blive betroet stillingen som prinsens mundskænk. Som mundskænk var det hans opgave at skænke mad og drikke for prinsen og smage på det inden serveringen for dermed at være sikker på, at intet var forgiftet. Den sidste funktion må uden tvivl have bidraget til, at han ifølge sin søn var "noget corpulent" i sine sidste år.¹³

Første gang Juliane nævner ham i sin dagbog, er den 16. september 1796, hvor Juliane er 19 år. "Jomfru Stevn [og] Stilling, der rejste om aftenen." Han besøgte igen familien en måned senere på dagen efter hendes 20 års fødselsdag. Fra den før-

ste beskrivelse af Stilling i dagbogen til de blev gift i november 1813, skulle der dog gå 17 år!

Det første bevarede brev fra Stilling til Juliane er fra den 16. februar 1798, og det lyder således:

"Deres Dem saa Egen godhed Lover mig tilgivelse for min Dristighed da den glæde Er Berøvet mig af og til at se Dem og Deres Familie saa søger Jeg hermed at holde mig skadesløv for mig saa

*store Tab – Jeg haaber ønsker at Di og deres Kære Familie bestandig lever vel. En meget venlig hilsen til Dem Samtlig fra Jomfru Stevn eller min saakalde Moder. Deres hengivenste Tiener C.H. Stilling."*¹⁴

Stilling var altså tidligt betaget af Juliane, og hun skrev ned, når hun fik et brev fra ham, og de gange han besøgte hende. Så gik de ofte ture sammen i Kongens Have i Slotshaven. Nogle gange sendte

Sønnen Harald Conrad Stillings tegning af et hus fra omkring 1823. Måske forestiller det familiens andet hus i Hørsholm? Privateje. Petersen 2012, s. 3.

Slottet set fra den sydlige del af Slotshaven, som blev kaldt Kongens Have. Malet 1797 af Søren Læssøe Lange.

han hende gaver, blomster eller lækkerier såsom fisk, ost, pølse og brød. Engang fik hun et par øringer af ham. Han var tit på besøg.

Den 5. juni 1813 fik hun et brev fra Stilling med "kongebrev". Et kongebrev var en form for dispensation til ægteskabet, det er dog uklart, hvorfor det var nødvendigt med denne dispensation til brylluppet mellem den da 37-årige Juliane og 49-årige Stilling. Selve brylluppet fandt sted den 12. november 1813 og blev meget kortfattet noteret i dagbogen: "F[rederiks] kone. Mit Brollop. Wirfels Prestens. De feg fattiges Penge."

Kort tid efter brylluppet blev Juliane gravid. Det står der nu ikke så meget om i dagbogen indtil et par dage før fødslen, hvor hun fortæller: "madam Lyng[e] [nok jordemoderen]: ieg ont". Den efterfølgende dag blev hun tilset af lægen: "ieg ligker [lig-

ger] i Rö[de] stue. Dogter Randerop fra Lyngbye..."

Dagen efter, den 9. februar 1815, fødte hun sin søn, Harald Conrad Stilling: "ieg föde en Dreng kloge[n] 4 om eftermedagen. Blev taget med tener. Vore fire höns og hane döde." I dagene efter fik hun barselsbesøg, og omkring tre uger efter fødslen var hun oppe igen.

Harald blev døbt i maj 1815. Fadderne var frøkerne Sabine og Sophie Linstow, amtsforvalter Selmer, forstsekretær Lyts, kammerråd Schæffer. Derudover nævner hun også Wirfel, fader og madam Lyng[e] [jordemoderen].

"ieg er syg for döden" – fødsler, sygdom og død

Julianes dagbog viser, at sygdom fyldte meget i

hendes bevidsthed. I 1801 blev hun selv alvorlig syg: "ieg er syg for döden, madam Fogd Stop Holscam [lægen] en kylleng slagdet." Det er en pudsigt sammenstilling af sin egen sygdom, der gav anledning til besøg af madam Fogd og lægen Holscam [Holtzkamm], og slagtingen af en kylling. Heldigvis blev hun rask igen.

I februar 1804 kunne hun berette om, at "Scamfugl sadt mig og Trine koekopper." Med andre ord vaccinerede feltskæreren Paul Petersen Schamvogel Juliane og Trine med en kokoppevaccine. Ni dage senere blev de begge syge af kokopperne, men de kom sig hurtigt. Også søsteren Rikke blev vaccineret.

Kopper var en af 1700-tallets mest frygtede epidemiske sygdomme med en tårnhøj børnedødelighed. En af de vigtigste medicinske opfindelser var derfor kokoppevaccinen, hvor man blev indpodet med kokopper, som er en svækket og ufarlig variant af sygdommen. I 1798 publicerede den engelske Jenner sine resultater med vaccinen, mens den første danske koppevaccination fandt sted i 1801. Hørsholms distriktskirurg Johan C. Holtzkamm bistod professor Frederik Christian Winsløw i vaccinationen, og Holtzkamms ven, skoleholder og kirkesanger Johan Petersen fra Hørsholm, udgav samme år det første særskilte danske skrift om kokoppevaccinen, hvilket var med til at udbrede kendskabet til den. Koppevaccinen blev obligatorisk i 1810, men Juliane og hendes familie blev altså allerede vaccineret i 1804.

Hørsholm var et lille samfund omkring begyndelsen af 1800-tallet, og derfor var det naturligt, at man fulgte med i hinandens ve og vel. Når en af beboerne blev syge eller gik bort, noterede Juliane det i dagbogen, som da hun i marts 1801 skrev, at "Feskerkone[n] [fiskerkone[n]] Carens Moder er död".

En del endte deres dage på tragisk vis, som det var tilfældet med Frederich Tüchsen, der både var skolelærer, degn og organist. Skolen og lærerens bolig lå i det lille gule hus for enden af Kavalerboligerne, rundt om hjørnet på Folehavevej. En mørk aften forvildede han sig ud i Slotsdammen og druknede. "Vores degn er drovned [drukned]", skrev Juliane om den ulykkelige hændelse den 22. december 1793.¹⁵

Året efter, i marts 1794, skrev hun om endnu en ulykkelig skæbne: "far fand[t] i hav[e]huset [et lysthus i Slotsparken] et menneske, der hafte hengt sig – der geg saa mange op og saa ham." Der var i det hele taget adskillige selvmord i byen. I juni 1802 skrev Juliane, at: "Rayg [Reys] har dronet [druknet] sig". Året efter noterede hun, at "en Husar har hengt sig", i 1810 skrev hun, at "en kone har dronet sig" og i 1814, at "en Tiener hafte dronet sig". For blot at nævne nogle eksempler.

Graviditet og fødsel var anderledes farligt dengang end i dag, og i Hørsholm var det ingen undtagelse. Den 1. juni 1807 fødte mølkerkone[n] en dat-

Lysthuset Det Store Havehus set fra den sydlige ende af Slotshaven med Hirschholm Slot i baggrunden. Kunstner og årstal for maleriet er ukendt, men det er malet på grundlag af et kobberstik fra 1750'erne.

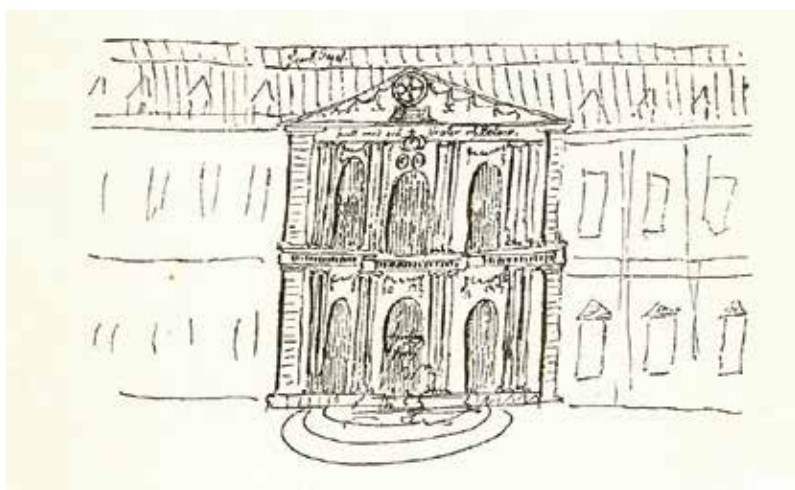

ter, men otte dage efter besøgte Julianes mor og søster mølleren, da "madammen ligger for döden". Dagen efter forærede Hintzpeter mølleren en kølle af en nyslagt kalv. To dage efter døde møllerkonen, og Julianes far deltog i begravelsen.

I en tid hvor man endnu ikke kendte til bakterier og penicillin, og hvor lungebetændelser og andre infektionssygdomme derfor var hyppige dødsårsager, var børnedødeligheden høj. Det fremgår også af dagbogen: "Loplouws lille dreng er död", skrev Juliane i november 1808. Året efter skrev hun i november: "Möllers lille dreng er död", og januar 1810 kunne Juliane notere, at "Pettersens lille dreng er död". Også Greffe mistede sin lille Juliane i februar 1811. Et tragisk uheld var det, da Ponsaings lille Hanne faldt ud af postkareten og blev kørt ihjel. Det skete i oktober 1810.

Moderens død er også beskrevet i dagbogen. Da moderen Anne Margrethe lå på sit dødsleje, kom "saa mange og besøgte vos". Hun døde 26. januar 1811 og blev herefter lagt i den røde stue, hvor hun lå i fem dage. Derefter blev hun lagt i kiste og to dage herefter begravet. Seks borgere bar kisten, og om aftenen kom der gæster på besøg.

Hirschholm Slots hovedfløj set inde fra slotsgården. Tegning af svenskeren Thor August Odencrants der i 1806 kom til Hørsholm på sin rejse rundt i Nordsjælland.

"Hun geg fra sin Man[d]" – vold og straf

Samfundet omkring år 1800 var anderledes rå og voldeligt, end det vi kender i dag. Et eksempel herpå var Holms kone, som 8. februar 1803 blev slået af sin mand. Nogle måneder senere opsøgte den stakkels kone familien Hintzpeter, og Juliane kunne berette, at Holms kone ikke længere fandt sig i hustruvolden: "hun geg fra sin Man[d]". Holms kone kom tit på besøg hos Hintzpeters.

Militærets tilstedeværelse bød også på barske afstraffelser til offentligt skue. Adskillige gange skrev Juliane om soldater, der havde løbet spidsrod på Ridebanen. Det var især i 1809 og 1810. Spidsrod var en militær pryglestraf, hvor den skyldige med bar overkrop skulle gå mellem to rækker af soldater, der pryglede ham med kæppe. Straffen blev idømt blandt andet for forskellige disciplinære forseelser som udeblivelse fra tjeneste eller desertering. Den var nævnt i den militære straffelov indtil 1846.

Den 7. marts 1809 noterede Juliane, at "2 Dragoner løb spidsrod på ridebanen", og dagen efter at "den ene Dragon løb spidsrod, den anden rømmede [flygtede]." I dette tilfælde kender vi årsagen til straffen, for i marts 1809 blev to mænd fra Livregimentets dragoner dømt til otte gange spidsrod fordelt over to dage. De blev straffet for at have stjålet penge fra en bonde og efterfølgende forsøgt at få ham til at falde gennem isen. At løbe spidsrod var en barsk affære, og det blev åbenbart for meget for den ene af de dømte. På andendagen for straffens eksekvering foregav han at skulle på lokum, men i stedet sprang han selv i et hul i isen og druknede.¹⁶ En underofficer må have begået en endnu værre forseelse, som vi kun kan gætte på, for 7. november 1809 kunne Juliane berette om, at "Onderoffiseren blev halshugket i vores Vang."

Andre forbrydelser prægede byen. En af de ulykkelige skæbner var, da "en kone har droned [druknet] sidt barn" i juli 1807. Da Brandrops pige den 17. september 1809 havde stjålet, kom hun i hullet [fængslet]. Fire dage efter kom Brandrop og hans pige på Tinget, hvor Juliane skrev, at hendes far fulgte dem. Om han forsvarede hende på Tinget, kan vi dog kun gisne om.

"Alarm med di Engelsce" – da Hørsholm blev besat

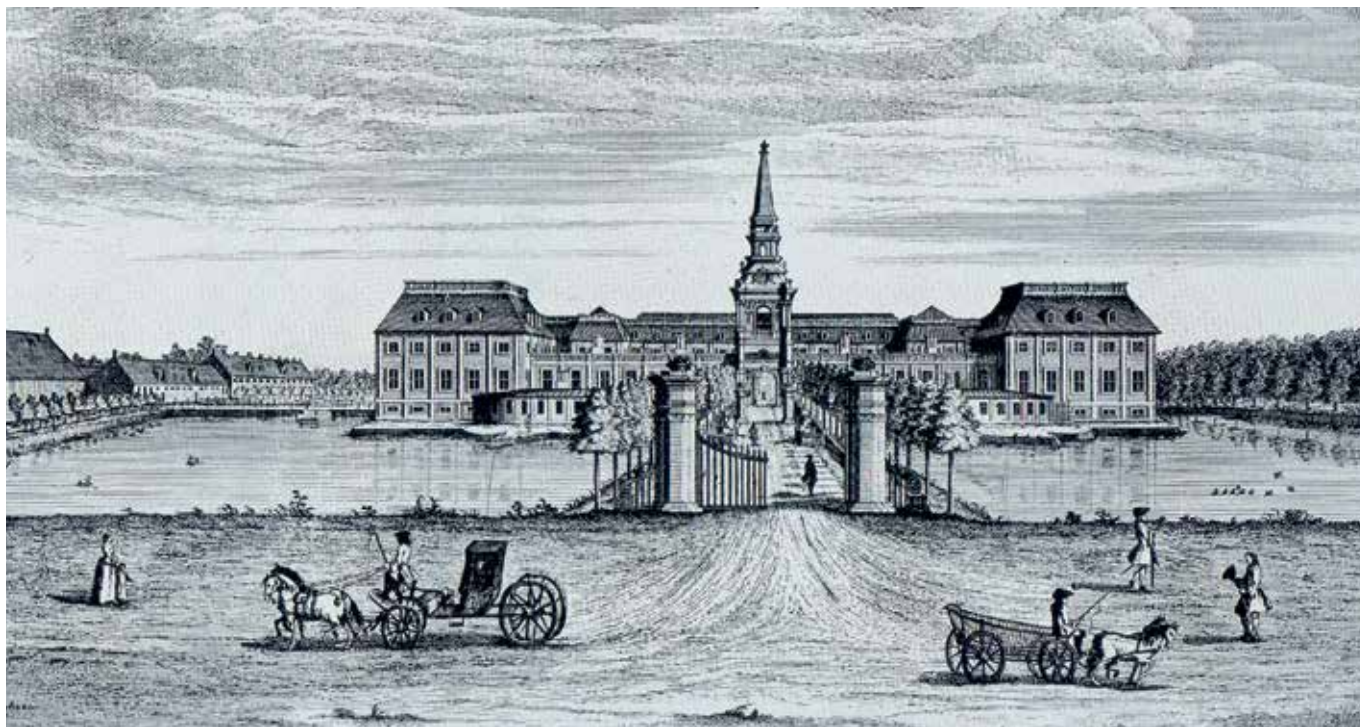
Englandskrigene 1801-14 kunne mærkes i Hørsholm. Juliane skrev i sin dagbog den 11. juli 1807, at "freden er slutted", og de følgende dage kunne hun berette om, at: "her siges om krig med Engelsce" og "uro og alarm med krig." Familien flyttede deres ting op på slottet.

Den 16. august 1807 noterede hun, at "i Nat geg

de Engelsce i land ved Smestrup [Smidstrup) [...] sterg alarm." To dage efter landgangen kom den engelske general på slottet, og der var "skyden paa Kiöbenhavn" flere dage i træk. Da der udbrød ildebrand i København, kunne de iagttage den fra Hørsholm. Hun fortalte om en gammel dame, der var "syg af skreg [skræk]", og at København den 7. september 1807 blev "indtaged (...) af di Engelske". Julianes møster, der boede i København, måtte sende bud til familien om, at en bombe var falden og havde brændt hendes tøj.

Det, Juliane beskrev i sin dagbog, var de engelske soldaters landgang ved Vedbæk. Det må have været frygtindgydende at se den engelske flåde, der omfattede 21 linjeskibe, 9 fregatter og 37 andre skibe. Derudover var en transportflåde med den samlede landgangshær på ca. 30.000 mand foruden heste og artilleri. Den engelske hær omrin-

Prospekt over Hirschholm Slot med avlsbygningerne og Kavalerboligerne længst t.v. Kobberstik efter Johan J. Bruun 1755.

gede København og bombarderede byen i det, der var verdenshistoriens første bombardement af en civilbefolkning. Englændernes mål var at få fingrene i Danmarks flåde, så den ikke faldt i Napoleons hænder, og det lykkedes dem.

"Allarm med di Engelske. Byen besadt. Slotted fuld af Jegere [jægersoldater]", skrev Juliane den 24. september 1807. Under krigen blev en engelsk fodfolksbataljon indkvarteret på slottet. Englænderne stjal både i familiens have og på slottet. Englænderne forlod endelig byen 13. oktober 1807, og ugen efter sejlede de engelske skibe mod England.

Efter de engelske soldaters afgang blev slottet hovedkvarter for den hessiske generaløjtnant Johan V. Ewald. Han var øverstkommanderende for den hær, der skulle forhindre fjendens landgang på Sjælland. Julianes mor var sammen med Trine og "Jenses kone" oppe på slottet for at gøre klar til, at officererne skulle bo der.

"De begyndte at brække ned paa Slottet" – slottets svanesang

Slottet spillede naturligvis en vigtig rolle for Juliane. Moren var tit derovre for at gøre rent, og faren viste det ofte frem for besøgende. Nogle gange var Juliane med. Vi har en beskrivelse af en sådan fremvisning fra 1787, hvor opsynsmanden, som må have været Julianes far, viste den rejsende Francisco de Miranda rundt på Hirschholm Slot. Miranda var især begejstret for balsalen og slottets kapel. Mere pirrende for nysgerrigheden var det dog, at han også fik fremvist de kongelige soveværelser, heriblandt *"det rum, hvor Dronning Caroline Mathilde sov, dengang affæren stod paa. Her glemte opsynsmanden ikke at vise os sengen..."*¹⁷

Under prinsen af Württembergs sommerophold på slottet i 1803, var familien Hintzpetter tit derov-

re. Her drak de kaffe med "Mamsellen" [Mademoisellen] og legede med den lille prins. Mademoisellen, hendes søster og kammerfruen kom også over til middag hos Hintzpetter. I den anledning blev tre kyllinger slagtet. Da prinsen og hans følge rejste, efter ca. fire måneders ophold, fik Hintzpetter 40 rigsdaler. Året efter tog prinsen igen sommerophold på slottet, så det stod altså ikke ubeboet hen.

Da prins Christians [den senere Christian 8.] regiment i 1809 var på slottet, kom prinsen ofte til Hørsholm og overnattede nogle enkelte gange på slottet. Han var i 1806 blevet gift med sin kusine Charlotte Frederikke af Mecklenburg-Scwerin, som også besøgte Hørsholm. Ægteskabet var ulykkeligt, og da prinsessen blev afsløret i utroskab med sin franske sanglærer, begærede prinsen skilsmisse. Juliane noterede skilsmissen i sin dagbog, og det var meget relevant for hende at være opdateret på de kongelige begivenheder, for allerede to dage efter skilsmissen overnattede den fraskilte prins på slottet. Det var i november 1809.

Af og til kom der ubudne gæster på slottet. De stjal blandt andet møbelbetræk eller tapet og en lysesstage i Slotskirken. I 1810 havde tre tjenere været på ran, og året efter arresterede politiet en soldat for tyveri for bare at nævne et par eksempler.

Der blev tit holdt koncerter, baller og opført komedier på slottet, men da Juliane fortsat skrev om afholdelsen af disse på slottet efter dets nedrivning i 1810-12, må de have fundet sted i Det store Havehus i Slotsparken.

Den 25. juni 1810 skrev Juliane i sin dagbog, at "di begynde at bregke [brække] ned paa Slotted". Nedrivningen af Hirschholm Slot var altså begyndt, og i den forbindelse blev dele af slottets inventar solgt på auktion, hvilket Juliane også noterede.

”Til Minde for min elskede Moder” – afslutning

Dagbogen slutter den 26. november 1815 lidt abrupt med sætningen: ”Trine til Alters. Far til Hösterciöb”. Den da 39-årige Juliane flyttede med sin mand og sønnen Harald til Christian Frederiks guvernørhof i Odense. Som lakaj måtte Stilling følge prinsen, hvad enten han befandt sig i Norge, Holsten, København, Sorgenfri eller Odense, hvor Juliane altså tog med.¹⁸

Julianes mand døde under et ophold på Sorgenfri og blev begravet på Lyngby Kirkegård. ”min Fader død den 12 juli 1821”, skrev Harald sidst i dagbogen. Som enke fik Juliane en årlig pension og flyttede med Harald hjem til sin gamle far og sin søster i et mindre hus i Hørsholm. Faren nåede at blive 89 år, før han døde i 1824. Efter søsterens død i 1836 flyttede Juliane ind til sin søn i København. De boede først i St. Kongensgade 84 og derefter Nyhavn 6. Hun levede et langt liv og var 73 år, da hun døde den 8. marts 1849. Sønnen Harald Conrad Stilling blev arkitekt, og det var ham, der rejste, og nok også tegnede, det smukke familiegravminde, som står den dag i dag på Hørsholm Kirkegård.

Julianes dagbog er en guldgrube af viden om dagligdagen i det lille samfund, Hørsholm dengang var. Her i artiklen er der ikke plads til at gå i dybden med alle de lag, den rummer, men vi har alligevel dannet os et indtryk af dagliglivet, som det udformede sig i Hørsholm i slutningen af 1700-tallet og starten af 1800-tallet. Det var et mere barsk samfund end vores, hvor folk generelt havde vold, sygdomme og død tættere inde på livet, end vi er vant til. Men det var også et samfund, hvor man fulgte med i hinandens ve og vel og hjalp hinanden, når det behøvedes. Takket være Julianes daglige noteringer, er det blevet muligt at forestille os livet, som

Gravmindet over Juliane og hendes familie på Hørsholm Kirkegård. Foto: Niels Peter Stilling 2015.

det er blevet levet i det gamle Hørsholms bygninger, gader og stræder.

Noter

1. Engelstoft 1961 og Rostrup 1985.
2. <http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/karen-rosenkrantz-dagbog-april-juni-og-september-1774/>
3. Engelstoft 1961, s. 56.
4. Engelstoft 1961, s. 46-48.

5. Jensen, H.J.W. i Hein m.fl. 2005, s. 62-64.
6. Petersen 2012, s. 4.
7. Petersen 2012, s. 4
8. Engelstoft 1961, s. 45.
9. Petersen 2012, s. 2, som citerer fra *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn*.
10. Urhskov 1924, s. 128-129.
11. Urhskov 1924, s. 20-21.
12. Hoff 2009, s. 88.
13. Petersen 2012, s. 8.
14. Petersen 2012, s. 8.
15. Petersen 2012, s. 5.
16. Petersen 2012, s. 7, som citerer fra *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn*, den 14/3 1809.
17. Rostrup 1985, s. 54.
18. Petersen 2012, s. 1-4.

Litteraturliste

- Christensen, C. 1976: *Hørsholms Historie*, fra 1305-1875. (1. udg. 1878), København.
<http://Danmarkshistorien.dk>
- Engelstoft, L. 1961: *Mine vandringer i Sjælland i Juni 1797*. Eller, P. (red.) Frederiksborg Amts Historiske Samfund, årbog 1961.
- Hein, L. 2000: Hirschholm Slot 1772-1810 – slottet, der døde af skam? *Hørsholm Egnsmuseum Årbog* 1999, s. 7-50.
- Hein, L., O.L. Jensen og H.J.W. Jensen 2005: *Et historisk portræt af Hørsholm*. Hørsholm Egnsmuseum.
- Hoff, A. 2009: *Karen Rosenkrantz de Lichtenbergs dagbøger og regnskaber. Hverdagsliv 1771-1796 på herregården Bidstrup og i Horsens*. Horsens Museum og Landbohistorisk Selskab.
- Rostrup, H. 1985: *Miranda i Danmark. Francisco de Mirandas danske rejsedagbog 1787-1788*. Rhodos.

Urhskov, A. 1924: *Højtid*. Nordsjællandsk Folkeliv, 4, Frederiksborg Amts Avis' Bogtrykkeri, Hillerød.

Arkivalier

- Folketælling for Hørsholm Sogn 1787. Hørsholm Egnsmuseum 1992, Hørsholm Lokalkiv.
- Folketælling for Hørsholm Sogn 1801. Hørsholm Egnsmuseum 1992, Hørsholm Lokalkiv.
- Petersen, C.T. 2012 (red.): *Julianes dagbog skrevet i Hirschholm 1792-1815*. Kopi, Hørsholm Lokalkiv.